

Gottfried Barna

ÉLMÉNYEK, BENYOMÁSOK
TRIANON ELŐTT, KÖZBEN ÉS UTÁN

– *Epizódok egy erdélyi református lelkész életéből* –

AZ EGYSZERI LEVÉLTÁROS KUTATÁSA

Kutat az egyszeri levéltáros, bogarássza a levéltári forrásokat, olvassa a publikált irodalmat, a szakirodalmat. Hol akadhatna újabb forrásokra a Székely Hadosztály történetével kapcsolatban? Talál hivatkozást egy Kolozsváron 1922-ben kiadott naplóra,¹ amely – reményei szerint – adatokkal szolgálhat arra a néhány hétre vonatkozóan, amíg a Székely Hadosztály, illetve annak „előzményei” a városban állomásoztak. A kötet megtalálása nem jelenthet gondot, hiszen mi sem egyszerűbb egy publikált könyv fellelésénél! A könyvtárak katalógusainak átböngészése után döbben rá, hogy a napló nincs sehol. Segítséget kér, könyvtáros kollégája, ismerős és segítőkész erdélyi magyarországi szakmabeliek keresik a könyvet, de nem találják, nincs. Csalódottan veszi ezt tudomásul, mégsem adja fel, levéllel fordul a kéziratokat őrző közgyűjteményekhez, de csak nemleges válaszokat kap. Innentől kezdve már maga is reménytelennek látja a dolgot, a napló sem publikus – ha egyáltalán megjelent –, sem kézirat formájában nem maradt fenn.

Néhány év múlva csörög munkahelyén a telefon, egy könyvtáros hölgy keresi, illetve keres valakit, akinek nem emlékszik a nevére. Előtte a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárat hívta, ott mondták neki, hogy talán az ismeretlen valaki Gottfried Barna lehet, aki a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban, Nyíregyházán dolgozik. A hölgy elmondta, hogy az egyik nagy könyvtár munkatársa és az évekkel korábbi megkeresésem kézhezvétele után rögtön talált egy hivatkozást,² de aztán elment szabadságra és elfelejtődött a dolog. Most eszébe jutott. A hivatkozásban Juhász Ábel, telekfalvi református lelkész neve szerepelt, aki még teológusként foglalkozott a keresett napló szerzőjé-

1 Barabás Samu: *Napló*. Szerk.: Koréh Endre. Kolozsvár, 1922, Lyceum Nyomda.

2 Juhász Ábel: A közjó szolgálatában. In *Református Szemle*, 101. (2008) 3. sz., 263. o.

nek, Barabás Samu kolozsvári esperes lelkész működésének teológiai vonatkozásaival, illetve közéleti tevékenységével.³ Sikerült öt telefonon elérnem, rendkívül segítőkész volt, elmondta, hogy a naplót nem ismeri, de a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában őrzik Barabás Samu, az ükapja visszaemlékezéseit, ő használta azokat a munkája során. Csoda történt, bár a napló továbbra sincs meg, de van egy több ezer oldalas, géppel írott visszaemlékezés, amely azonban nem tartalmaz adatokat a Székely Hadosztállyal kapcsolatban. Bőséges tárháza ellenben egy Erdélyből menekülésre kényszerített református lelkész életének, annak a világnak, amely körülvette őt Erdélyben, Kolozsváron, a megcsönkített Magyarországon, Budapesten, annak a magyar életnek, sorsnak, amelynek ő is aktív részese, formálója volt.

A címben szereplő „epizódok” szóval arra akartam utalni, hogy az adott téma kapcsán a kedves olvasó nem kap egy teljes és kerek történetet, hanem kiragadott életrészleteket, résztörténeteket olvashat majd. Általában – lehetőség szerint – igyekszem törekedni a teljességre, de most nem tehetem, hiszen ennek az írásnak a születése közben találtam rá egy olyan forrásra, amelynek a felhasználása Kolozsvár román megszállásának teljességre törekvő, tudományos igényű megírásához elengedhetetlenül szükséges, azonban jelenleg nem hozzáférhető.

BARABÁS SAMU

1863-ban született Désen, az elemi iskolát ott, a középiskolát Kolozsvárott végezte. Református teológiai tanulmányait Nagyenyeden⁴ fejezte be, azt követően előbb ott, majd Kolozsváron teljesített segédlelkési szolgálatot. A színyei körlelkésként eltöltött időszak után Magyarlápásra került, ahol tizenhét éven át volt a település református lelkésze.

3 Juhász Ábel: *Lelkipásztor és közélet. Barabás Samu közéleti és politikai szerepvállalása a 19. század végén és a 20. század első felében*. Szakdolgozat, Protestáns Teológiai Intézet, 2001.

4 A Nagyenyedi Református Kollégium (ma: Bethlen Gábor Kollégium Nagyenyed) 1662-től működött, a teológiai fakultás 1895-ben költözött Kolozsvárra.

Magyarláposon aktív politikai tevékenységet is kifejtett, tagja volt Szolnok-Doboka vármegye Törvényhatósági Bizottságának⁵. Az országgyűlési választások alkalmával eréllyel és eredménnyel küzdött a román többségű vidéken a Román Nemzeti Párt jelöltjeivel szemben. A kor-szellem jegyében kezdeményezett, hozott létre gazdasági és egyben jóléti intézményeket, hitel- és tejszövetkezetet, alapítója volt a helybeli gazdakörnek is.

1907-ben kolozsvári lelkésszé választották, az alsóvárosi, úgynevezett „kétágú”, kéttornyú templom és a hozzá tartozó Kolozsvár Alsóvárosi Egyházközség papjaként működött egészen 1919-ig. 1913-ban esperes, a Kolozsvári Református Egyházmegye lelkészi elnöke lett. A Kolozsvári Református Kollégium és Teológia előjáróságának, az egyházkerület igazgatótanácsának⁶ tagja, az Egyetemes Konvent⁷ pótagja, a zsinat⁸ rendes tagja volt. Ellátta a református Bocskay Ifjúsági Egyesületben az elnöki teendőket, 1909-ben megalapította és tíz éven át főszerkesztője volt az *Egyházi Újság* című lapnak.

1909-től „városatyja”, akkor választották be Kolozsvár képviselő-testületébe, később tagja lett Kolozs vármegye Törvényhatósági Bizottságának. Közéleti aktivitását bizonyítja, hogy választmányi tagként működött az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületben,⁹ alelnöke volt a Kolozsvári Gazdasági Egyesületnek,¹⁰ igazgatósági tagja az Erdélyi Közhasznú Takarékpénztárnak és Hitelszövetkezetnek.

5 1871-től létezett közigazgatási kategória. Magyarországon a megyei közgyűlés, Romániában a megyei tanács jelenlegi megfelelője. A vármegyéken túl városok is rendelkeztek törvényhatósági joggal, többek között Kolozsvár is.

6 Speciálisan erdélyi, egyházkerületi szinten a püspök vezetésével működő, negyedévente ülésező, választott operatív testület, amely egyházszervezési, egyházkormányzási, a mindennapi működést érintő kérdésekben döntött.

7 Az Egyetemes Konvent az 1881-ben megalakult egységes, Erdélyt is magába foglaló Magyar Református Egyház akkor létrehozott legfőbb kormányzó testülete. 2009-ben újjáalakult az egységes Magyar Református Egyház, amelyet képviselő-testülete, a Generális Konvent irányít.

8 A zsinat a református egyházkerületek szintjén, az azokat érintő ügyekben döntéshozatali joggal bíró, a presbitériumok által választott testület, amelynek hivatalból voltak tagjai pl. a püspök, a főgondnok, a tanintézetek vezetői.

9 Rövidített nevén az EMKE, 1884-ben az erdélyi magyar nemesség és a polgárság által alapított, ma is működő egyesület, amelynek legfőbb célja az erdélyi magyarság közművelődési, gazdasági felemelése, a magyar nyelv és kultúra megerősítése. 1948 és 1990 között nem működhetett, 1991-ben alakult újra.

10 Vélhetően, Barabás Samu kapcsán, az *Országgyűlési Almanachok*ban említett Kolozsvári Gazdasági Egyesület az Erdélyi Gazdasági Egyesület (EGE) tagszervezete volt. Az EGE a mezőgazdasági ismeretek terjesztésére 1844-ben létrehozott szervezet volt, amely 1948-ban szűnt meg.

Kolozsváron is aktívan politizált, vélhetően már 1917 előtt is tagja volt az Erdélyi Szövetségnek¹¹, amely 1914. június 7-én alakult meg Marosvásárhelyen, és amelynek vezető tanácsa 1917. szeptember 30-án tagjává választotta Barabás Samut. Ettől az időponttól kezdve a testületben ő látta el a jegyzői feladatokat, ő vezette az ülések jegyzőkönyveit. Az egységes magyar államon belül a speciálisan erdélyi érdekeket képviselő szervezet vezetésében való részvétele nemzeti, a magyar állam területi integritása iránti aktív elkötelezettséget jelentett. Azon erdélyi politikusok, gondolkodók, közéleti személyiségek közé tartozott, akik látták a helyzet tarthatatlanságát, a változások szükségességét, az erdélyi magyarságra leselkedő veszélyt, és tenni is akartak ennek ellensúlyozása érdekében.

Az első világháború alatt nem szolgált tábori lelkészként¹² a fronton, de rendelkezünk arra vonatkozó adattal, utalással, hogy a kolozsvári katonai kórházban (kórházakban?) ellátott ilyen jellegű feladatokat. 1915-ben, dr. Baltazár Dezső református püspökkel¹³ bejárta a frontot, látogatást téve az ott harcoló alakulatoknál, az azokban szolgáló kálvinista hitű katonáknál. Hivatalosan a kálvinista tábori lelkészek ellenőrzése is a feladatuk volt.

1916 őszén, az Erdélybe betörő román csapatok elől menekülő református lelkészeket és azok családjaikat támogatta a rendelkezésére álló eszközökkel.

-
- 11 A szövetség alapdokumentumának 2.§-a így fogalmazott a szervezet céljaival kapcsolatban: „Az Erdélyi Szövetség célja az egységes magyar nemzeti állam keretében a politikai szervezkedés és mozgalomkeltés eszközeivel megoldani azokat az általános politikai, közgazdasági, közigazgatási, közművelődési és társadalompolitikai feladatokat, melyeknek megoldását Erdély különleges viszonyai megkövetelik.” Barabás Samu az alapdokumentumot „két hatalmas lélek megnyilvánulásának” tekintette, gr. Bethlen Istvánra (1917-ben a szervezet elnöke), illetve dr. Apáthy Istvánra (1917-ben ügyvezető elnök) gondolva.
 - 12 A tábori lelkészlet a katonák lelki gondozására létrehozott, az egyházmegyéktől elkülönülten működő egyházi szervezet, amelyet a világháború idején a római katolikus tábori püspök irányított. A Protestáns Tábori Püspökség 1921-ben alakult meg Magyarországon.
 - 13 Dr. Baltazár Dezső (Hajdúböszörmény, 1871. november 15. – Debrecen, 1936. augusztus 25.) református püspök, jogász, 1912–1936 között a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke, 1917-től az Egyetemes Konvent elnöke.

*Barabás Samu megáldja templomának hadba vonuló harangját
(Forráshely: Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára)*

1918. december 24. után a megszálló román hatóságok több ízben letartóztatták, zaklatták, hivatásának gyakorlását és a magánéletét is ellehetetlenítették. 1919-ben családtagjaival együtt olyan útlevelet kapott, amely csak kiutazásra jogosította fel, nem térhetett Erdélybe vissza, gyakorlatilag elüldözték.

A maradék Magyarországon előbb tábori lelkészként, majd a Menekültügyi Hivatal¹⁴ megbízottjaként működött. 1921 elején a kabai¹⁵ egyházközség felkérte, hogy pályázza meg a megüresedett lelkési

14 1920-ban állították fel az Országos Menekültügyi Hivalt, amely a megszállt, majd a határon túlra került területekről érkezett menekültek regisztrációját, elosztásukat, ellenőrzésüket végezte. Igyekezett elősegíteni a 300-400 000 menekült beilleszkedését, a szociális segélyezés mellett törekedett a munkahelyteremtésre, az átképzésre. Az erdélyi származású br. Petrichevich-Horváth Emil vezetése alatt működő szervezetet 1924 júniusában szüntette meg a kormányzat.

15 Kabát 1876-ban csatolták Bihar vármegyéből az akkor létrehozott Hajdú vármegyéhez, ma Hajdú-Bihar megyéhez tartozik. 1920-ban 6800 fő lakta, döntő többségében reformátusok, közel 6200 fő.

állást, Barabás Samu köszönte a megtiszteltetést, de kijelentette, hogy nem pályázik, ha azonban meghívják, akkor szívesen vállalja az ottani szolgálatot. A kabaiak – a pályázatot mellőzve – megválasztották, meghívták, 1936. november 1-ig volt a település református lelkésze. Kabai tevékenysége illeszkedett abba a sormintába, ami Magyarlápon kezdődött és Kolozsváron folytatódott. Hosszasan lehetne sorolni azokat a testületeket, amelyeket vezetett, ahogy az általa kezdeményezett „akciókat” is. Az oktatás, a szakoktatás, a közművelődés iránti elkötelezettség, a rászorulóknak rendszeres megsegítése, a szervezett gondoskodás megteremtése a csecsemőktől az aggkorúakig jellemezte tevékenységét.

A politikától sem szakadt el, 1920-ban ahhoz a politikai vonulathoz tartozott, amely a békeszerződés aláírása ellen küzdött, illetve később annak nemzetgyűlési ratifikációja ellen foglalt állást. A békeszerződés becikkelyezése utáni időszakban már nem találjuk a tiltakozók sorában. Valószínűleg ő is tudomásul vette annak az „elkerülhetetlenségét”, és a gr. Bethlen István¹⁶ fémjelezte utat választotta. Az 1922. június 15-re összehívott nemzetgyűlés tagjává választották a hajdúszoboszlói kerületben, a kormánypárt, a Keresztény-Keresztyén Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt, közkeletű nevén az Egységes Párt jelöltjeként. 1926-ban újraválasztották. Hipotézisként talán megáll a gondolat, miszerint gr. Bethlen István miniszterelnöksége és Barabás Samu választásokon való indulása között összefüggés lehet. A képviselőjelölt mögötti egyértelmű kormánypárti támogatás erősítheti ezt a feltételezést. Gr. Bethlen István volt az ország miniszterelnöke, a kormánypárt, az Egységes Párt elnöke, akihez sok szál fűzte Barabás Samut. 1926-ban a sikeres újraválasztásakor a miniszterelnök kampánybeszédet tartott Hajdúszoboszlón. Érdekes momentum az is, hogy Bethlen miniszterelnöksége és Barabás képviselősége szinte egyszerre ért véget. A pozíciójában meggyengült miniszterelnök már nem volt képes elérni azt 1931 júniusában – ha egyáltalán még törekedett arra –, hogy a hajdúszoboszlói kerületben a kormánypárt Barabás Samut indítsa. 1931. augusztus 19-én gr. Bethlen István lemondott a miniszterelnökségről, szinte teljesen párhuzamos történet a kettejüké.

16 Gr. Bethlen István (Gernyeszeg, 1874. október 8. – Moszkva, 1946. október 5.) jogász, mezőgazdász, politikus. Erdélyi magyar főnemesi család sarja, 1921 és 1931 között Magyarország miniszterelnöke.

Nyugdíjazása, vagyis 1936 után Barabás Samu Budapesten élt egészen az 1948. november 27-én bekövetkezett haláláig.

LÁTOGATÓBAN A FRONTON

1915 júliusának elején útnak indult dr. Baltazár Dezső püspök és Barabás Samu esperes lelkész, kezdetét vette az utazás, melynek során három hét alatt bejárták azokat a frontszakaszokat, ahol református magyar tábori lelkészek és bakák szolgáltak. Meglátogatták a hadtápterületeken táborozó, a vonalban harcoló, illetve kórházakban sebesülten fekvő katonákat, a hősök temetőit. Ahol arra módjuk volt, szerették a kálvinista tábori lelkészek vizitációjának. Karintiától Kis-Lengyelorszáig, a tiroli Kufsteintől a sziléziai Breslauig (Wroclaw), majd a kis-lengyelországi (galíciai) Krakkóig vezetett az útjuk, hogy Magyarországon az Északkeleti-Kárpátokban fejeződjön be. Erre az útra az Egyetemes Konvent adott számukra megbízást azzal, hogy a szerzett tapasztalataikról jelentést¹⁷ kell tenniük.

Barabás Samu az *Egyházi Újság* hasábjain az újukat követően, már 1915-ben leírta a háborús tapasztalatait, majd azok alapján az 1937-ben papírra vetett visszaemlékezésében¹⁸ ismét. 1915-ben kötet formájában is megjelent, *Harctéri utunk* címmel.¹⁹ Az általam használt két forrás lehetőséget ad arra, hogy összevegyük a családnak szánt visszaemlékezés ide vonatkozó részeit a publikus kötet tartalmával. Előbbi évtizedekkel az események után íródott egy szűk kör számára, utóbbi pedig még melegében, a viláégés alatt a nagyközönségnek, megfelelően a háborús viszonyoknak, elvárásoknak.

Mielőtt azonban a források tartalma közötti eltérések közül a legjellemzőbbeket megvizsgálánk, nézzük meg talán azt, hogyan fogalmazta meg Barabás Samu a motivációt, amely az utazásra készítette? A *Miért mentünk a harctérre?* című rövid rész hatalmas körmondatában így fogalmazott: „Az a lelkész, aki minden idejét a haza oltára körüli munkára szentelte és elengedhetetlen kötelességének ismerte a katonák lelki gondozását, aki a menetszázadokhoz beszédet intéz, azokat Úrvacsorával látja el, zászlóikat felszenteli és még a vasúti állomásra is

17 A jelentést mindeztidig nem sikerült fellelni.

18 Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtár Kézirattár, Kt. 7994. Barabás Samu: *Életem és hosszas nehéz küzdelmeim*. (A továbbiakban: SRK NK Kt. 7994.)

19 Barabás Samu: *Harctéri utunk*. Kolozsvár, 1915, Gombos Ferenc Lyceum Könyvnyomda. (A továbbiakban: Barabás)

*kikíséri őket, és a csatatérről hazajövő sebesülteket meglátogatja, és azokat mint szenteket dédelgeti, mindinkább annak a gondolatnak a hatása alá kerül, hogy mindezen munkáknál ne állapodjék meg, menjen tovább és ha kell, tegyen bizonyoságot arról, hogy nem csak lelkesíteni tud, hanem ő maga is képes bármely veszedelemmel szembenézni és bárminő sebet Istenbe vetett hittel és bizalommal nyugodtan elviselni.*²⁰

Az út előkészítése, az ahhoz szükségesnek ítélt dokumentumok beszerzése, a *Harctéri utunk* ide vonatkozó soraiból úgy tűnik, teljesen simán ment. A püspök és az esperes felkeresték gr. Tisza István miniszterelnököt, aki elragadtatással fogadta az általa „gyönyörűségnek” titulált ideát és ajánlást adott számukra. A német konzul is örömmel konstataálta, hogy a Hindenburggal²¹ együtt küzdő magyar csapatokat és a német kórházakban lévő magyar sebesülteket is szeretnék meglátogatni. Az útleveleket minden skrupulus nélkül lebélyegezte a konzul. Röviden így foglalható össze az úti okmányok beszerzése a publikus kiadvány alapján. Valójában ebben a résztörténetben így semmi figyelemre méltó nincs. Akkor lesz izgalmas, említésre méltó, tanúságos élethelyzet, a korra, a Monarchiára jellemző epizód, ha elolvassuk ugyanezt a visszaemlékezésben is. Valóban azonnal kaptak a miniszterelnöktől egy magyar és német nyelvű ajánlást. Gróf Tisza István jelezte, hogy a cs. és kir. hadsereg-főparancsnoksághoz (Armeeoberkommandó) fordul, hogy állítsanak ki számukra olyan okmányt, amely a polgári és katonai hatóságok számára nyilvánvalóvá teszi, hogy a fronton és a katonai kórházakban az ő engedélyükkel mozoghatnak. A miniszterelnök azonnal cselekedett, a válasz azonban a sürgetései ellenére egy hét múlva sem érkezett meg, akkor már nagyon kényelmetlenül érezte magát. Barabás Samu így fogalmazott ezzel kapcsolatban: *„Látszott Tiszán, hogy szégyelli, hogy a katonai főparancsnokság Magyarország miniszterelnökét még annyira sem respektálja, hogy válaszra méltassa sürgős és többszöri megismételt kérését.*”²² Még nem indultak el Budapestről, amikor Tisza tájékoztatta őket arról, hogy megérkezett a válasz, amelyben az állt, hogy sürgősen látogatókat a fronton tett látogatásukat. Azzal

20 SRK NK Kt. 7994., 4–5. o.

21 Paul von Hindenburg (Posen, 1847. október 2. – Neudeck, 1934. augusztus 2.) német tábornagy, 1916 augusztusától a német haderő főparancsnoka. 1925–1934 között a weimari köztársaság elnöke.

22 SRK NK Kt. 7994., 154–155. o.

érveltek, hogy vannak ott olyan, katonai kötelékbe tartozó tábori lelkészek, akik pontosan teljesítik a kötelességüket. A két kálvinista lelkész ezen az információn felülemelkedve, az északi (orosz) frontra és a német kórházakra érvényes, a német konzul által kiadott engedéllyel elindult a délnyugati (olasz) frontra, és az ausztriai kórházakba. A történet a főparancsnokság engedélyével azonban ezzel még nem ért véget. Az utazásuk után hetekkel, amikor már régen otthon voltak, megkapták a július 27-én, körülbelül a frontlátogatásuk félidejében kiállított engedélyt. Az okmány tartalmazta azt, hogy a felekezetükhöz tartozó tábori lelkészetet ellenőrzik, utasították a polgári és katonai hatóságokat, hogy támogassák őket. Az útlevél visszavonásig, legfeljebb azonban 1915. szeptember 30-ig volt érvényes, nagyjából az érvényesség lejártának időpontjában kaphatták azt meg. A Monarchia főparancsnokságának malmai lassan öröltek, végül ezt a – szerintem – visszadátumozott iratot a cs. és kir. Hadügyminisztérium adta ki. Ekkorra már lehetett alkalmuk a frontlátogatásról szóló jelentések áttanulmányozására, konstatálhatták, hogy a lelkészek nem okoztak problémát, így az utazásuk után nyugodt szívvel engedélyezhették azt. Természetesen az adminisztrációs nehézségek, az elégtelen postai szolgáltatások lehetőségei sem zárhatók ki.

„Nagy Isten, mennyei édes jó Atyánk! A Nagy természet csodás szép templomában, a felhőkbe vesző Alpok magaslatain, fiúi alázattal borulunk le királyi széked előtt, hogy áldjunk és magasztaljunk téged.”²³ ... „Mi itt sem félünk a haláltól, csak arra kérünk, hogy ne engedd ok nélkül folyni a magyar vért! Hadd fakadjon annak minden cseppjéből áldás a királya és felséges családjára! Hadd fakadjon áldás hazánkra és nemzetünkre! Hadd fakadjon áldás otthon lévő családtagjainkra és az utánunk következő nemzedékekre!”²⁴

Így kezdődött és így fejeződött be Barabás Samu imája valahol Karintiában, az Alpokban 1800 m magasan, a Dellach–Waidegg-vonaltól nagyjából délre. A fronton József főherceg²⁵ szívélyesen és „magyaros vendégszeretettel” fogadta a látogatóit, mindenben segítette őket, még a miniszterelnöktől kapott ajánlásukat is aláírta, mintegy

23 Barabás, 14. o.

24 Barabás, 16. o.

25 Habsburg-Lotaringiai József Ágost (Alcsút, 1872. augusztus 9. – Rain bei Straubing, 1962. július 6.) királyi herceg, honvédtábornok, a Habsburgok magyar ágának tagja.

ilyen módon megerősítve annak hivatalos jellegét, érvényességét. Hozzájárult ahhoz is, hogy istentiszteletet tartsanak és Úrvacsorát osszanak a frontvonalon a cs. és kir. 39. gyalogezred legénységének, Debrecen háziezredének,²⁶ a Monarchia egyik legkiválóbb gyalogezredének.

A cs. és kir. 39. gyalogezred állománya a Habsburg József főherceg parancsnoksága alatt álló cs. és kir. VII. hadtest részeként a cs. és kir. 17. gyaloghadosztályban szolgált. A debreceni és hajdúsági, bihari bakák nem sokkal korábban kerültek az olasz frontra. Nyilvánvalóan nem véletlenül vezetett hozzájuk Baltazár püspök első útja, hiszen közülük származott, közöttük élt és az ő püspökük volt. Sajnos Barabás Samu visszaemlékezésében nem egyértelmű a szöveg, de úgy tűnik, hogy az ő öccse tisztként a cs. és kir. 39. gyalogezredben szolgálhatott, így akár ő is személyesen is érintett lehetett.

Az olasz fronton tett látogatás után Kufsteinen, Münchenen át a sziléziai Plessbe (Pszczyna), a német főhadiszállásra vezetett az útjuk, ahol nagy rokonszenvvel és tisztelettel fogadták a magyar kálvinista papokat. Így írt az első benyomásaikról Barabás Samu: „*Úgy éreztük, hogy ez az épület [a parancsnokság] minket, magyarokat is nagyon közelről érdekel. Jövőnkkel, magyar nemzeti államunk kiépítésével ez a ház nagyon is kapcsolatos.*”²⁷ A forrás más szövegrészeiből is egyértelműen látszik, hogy az esperes úgy látta, úgy gondolta, az Ausztriától elszakadó, független magyar állam megteremtésében, az 1849-es eszme megvalósulásában Németországnak nagy szerepe lehet. Remélte, hogy a győztesen megívott háborút követő békekötés alkalmával a Német Császárság saját érdekeként ismeri majd el a szabad és független Magyarországot. Mire alapozta a németekbe vetett reményeit Barabás Samu? A háború egy olyan sikeres, ha döntő győzelmet nem is hozó szakaszában volt a keleti fronton (gorlicei áttörés), amikor német alárendeltségben harcoltak magyar legénységű, magyarországi kiegészítésű hadosztályok, többek között a m. kir. 38. (erdélyi) honvéd gyaloghadosztály is. A német hadvezetés, melynek ekkor közvetlenül volt alkalma tapasztalatszerzésre a magyar katona teljesítményét illetően, rendkívül elismerően nyilatkozott ezekről az alakulatokról.

26 Nagyobb városokban huzamosabb ideig állomásozó, elsősorban helybeliekből, környékiekből feltöltött ezred.

27 Barabás, 36. o.

A német déli hadsereg (Südamree) parancsnokát, Linsingen tábornokot²⁸ így idézte az esperes: „...büszke rá [mármint Linsingen], hogy a vezetése alatt ilyen csapatok vannak, melyeknek teljesítményei a német déli hadsereg mindegyik részének mintaképül szolgálhatnak.”²⁹ Az ilyen és az ehhez hasonló német megnyilvánulások csak megerősítették Barabás Samuban a németekbe vetett bizalmat, a hitet, hogy a segítségükkel teremthető meg a független Magyarország.

Breslauban katonai kórházat látogattak meg, ahol a magyarok mellett magyarországi románok is gyógyultak, akik szolgálhattak akár a m. kir. 38. honvéd gyaloghadosztályban is. „Román testvéreink”, ahogy az esperes fogalmazott, nagyon örültek a hazulról jött vendégnek és még inkább annak, hogy az anyanyelvükön szól hozzájuk. A „román testvéreink” szóösszetétel mögött valódi, őszinte tartalom és érzés volt, hiszen joggal tekintett rájuk úgy az esperes, mint akik együtt harcolnak a magyarokkal a királyért, a közös hazáért, akiknek az áldozatai ugyanolyan értékűek, mint a magyarokéi. 1937-re, a visszaemlékezés idejére ez a testvériség – érthető módon – erősen megkopott, sőt az ellentétébe csapott át. 1916, 1918–1919 eseményei erősen erodálták a fraternitás eszméjét, a román sebesültekre vonatkozó rész eltűnt a szövegből.

Dr. Baltazár Dezső és Barabás Samu útja az Északkeleti-Kárpátokban a Magyar Királyság területén ért véget. A *Harctéri utunk* aggodalmas, de bizakodó, általában a pozitívát láttató, a győzelem lehetőségébe kapaszkodó, reményt és hitet adó, gyakran emelkedett sorait, gondolatait erősen árnyalják az idős lelkész visszaemlékezései. Miket is láttunk? – tette fel a kérdést 1937-ben. Látták a vasúti állomásokon könnyeikben fuldokló édesanyákat, hitveseket, gyermekeket. A virággal díszített, bokrétás katonavonatok, melyeknek utasai akkor is vidáman énekeltek, amikor sebesülteket szállító szerelvényekkel találkoztak. Látták a szenvedő sebesülteket, a kétségbeesett polgári menekülteket, a kórházakba tóduló látogatókat. A lerombolt épületeket, településeket, a megnyúzott fákat és a letarolt erdőket. A nemzet hőseinek sírhantjait. Így emlékezett vissza a „látványra” az esperes: „*E képek pusztá szemlélete is borzongással tölti el egész valónkat. Ámde mit érezhet az a szegény katona, aki nem csak látja, hanem át is éli*

28 Alexander von Linsingen (Hildesheim, 1850. február 10. – Hannover, 1935. május 5.) német vezérezredes.

29 Barabás, 38. o.

mindezeket. Undorral fordítja el a fejét a Földről, hol a XX. században ilyenek történhetnek és undorral fordul el mindazoktól, akiknek részük van abban, hogy reánk szakadtak e rettenetes világháború borzalmai.”³⁰

Barabás Samu református bakák között
(Forráshely: Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára)

KOLOZSVÁR, 1919

„Karácsony szombatja”³¹ keddi nap volt 1918. december 24-én. Barabás Samu a feleségével együtt, a Magyar utcán lévő parókia ablakából nézte a városba bevonuló román erőket, ahogy fogalmazott, a „Balkán csöcselék népségét”. Úgy érezte, nagypéntek van. Nézték, ahogyan „...tapogatózva, mocskosan, bocskorosan, fejükön szalmakalappal, tisztjeik rühös lovakon...” bevonultak.³²

30 SRK NK Kt. 7997. *Krónikás könyv*, 160. o. (A továbbiakban: SRK Kt. 7997.)

31 Karácsony vigíliájának népies elnevezése.

32 SRK NK Kt. 7994., 180. o.

1984-ben jártam először Kolozsváron. Egyedül ültem egy padon a Fő téren, leültem mellém egy idős magyar hölgy és rövid bevezető után, ugyanezeket a jelzőket használva elmesélte, mit látott gyermekként a bevonulásakor.

A románok már december 2-án átlépték a „belgrádi”³³ demarkációs vonalat, 16-án Vix ezredes³⁴ a magyar kormány tudtára adta, hogy az antant engedélyezte ezt, illetve egyes stratégiai pontok (Máramaros-sziget, Dés, Kolozsvár, Nagyenyed, Gyulafehérvár) elfoglalását. Kolozsvár megszállásának hírére december 22-én a Fellegvárban szervezés alatt álló székely alakulatot kivonták a városból, ahogy a 21. gyalogezred részeit is, a kolozsvári nemzetőrökkel együtt. A magyar polgári közigazgatás és az Erdélyi Katonai Kerületi Parancsnokság a városban maradt. A megszállt Kolozsváron kialakult tarthatatlan helyzet miatt azonban január elején a katonai parancsnokság Bánffyhunyadra tette át a székhelyét. A polgári közigazgatás fejét, Kelet-Magyarország főkormánybiztosát, Apáthy Istvánt³⁵ letartóztatták. A közigazgatás – minden jogi alapot nélkülöző – átvétele, az impériumváltás megkezdődött.

Barabás Samut több jeles kolozsvári egyházi méltósággal, egyetemi tanárral³⁶ együtt 1919. január 10-én a román térparancsnokságra idézték. A teljesen abszurd vád az volt ellenük, hogy bolsevikok és Nagy-Románia ellen izgatnak. Ekkor még nem tartóztatták le a beidézetteket, megelégedtek a lakásukon való internálással, túsznak³⁷ tekintették őket. A döntést közlő román ezredes szavaira Barabás

33 Linder Béla, a béketárgyalások előkészítésével megbízott tárca nélküli miniszter 1918. november 13-án írta alá a belgrádi fegyverszüneti szerződést. Az abban meghatározott demarkációs vonal a Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, onnan a Maros mentén Szegedig, majd a Baja–Pécs-vonaltól északra a Dráváig húzódott.

34 Ferdinand Vix (Sand, 1876. október 26. – Neuilly-sur-Seine, 1941. március 21.) francia katonatiszt, az első világháború után az antant budapesti katonai bizottságának vezetője.

35 Apáthy István (Pest, 1863. január 4. – Szeged, 1922. szeptember 27.) orvos, zoológus, 1890-től a kolozsvári egyetem professzora. Az erdélyi magyar politika meghatározó alakja a XX. század első két évtizedében. Az 1919-es évet román börtönökben töltötte, 1920-ban kénytelen volt Erdélyt elhagyni. 1922-ben, a bebörtönzése alatt szerzett szívbetegeibe halt bele.

36 Dr. Hirschler József római katolikus apátplébános, Ferencz József unitárius püspök, dr. Apáthy István, dr. Szádeczky-Kardoss Lajos, dr. Réz Mihály, dr. Arkossy Lajos királyi közjegyző, dr. Bíró Balázs ügyvéd, br. Petrichevich-Horváth Emil.

37 A túszzedés jellemző hatalomgyakorlási, megfélemlítési technika volt, éltek ezzel a módszerrel magyarok is, vörösök is, fehérek is. Az egyik legpikánsabb történet magyar–román vonatkozásában a Iuliu Maniu rokonságának esete, akiket a Székely Hadosztály része tartott fogva és vitt magával túszként. A Tanácsköztársaság idején a vörösök cserélték ki Kun Béla rokonságára, mondhatni, váltották aprópénzre. Meg kell jegyeznünk, hogy Iuliu Maniu édesanyja elismerőleg nyilatkozott a fogvatartásának körülményeiről.

Samu reagált, kifejezve azt a véleményét, hogy ők nem bolsevikok, egyébként meg Nagy-Románia ellen nem izgathattak, hiszen Kolozsvár még Magyarországhoz tartozik, ők magyar állampolgárok. A túszoznak mindennap jelentkezniük kellett a térparancsnokságon, az életükkel feleltek a román haderő tagjai elleni esetleges támadásokért. A román katonai hatóság a túszszedéssel próbált meg elébe menni az ellenük végrehajtott esetleges fegyveres akcióknak, nemcsak Kolozsváron, hanem általában a megszállt területeken.

Egy – utólag – komikus jelenetet is említett a túsügy kapcsán a református esperes, az unitárius püspök hozzászólását így idézte fel: „...az unitáriusok aggastyán püspöke szintén szót kért: »Ezredes úr! Az én személyemet illetően valami tévedés történt. A római katolikus egyház részéről az esperes apátplébános, a reformátusok részéről szintén az esperes jelöltetett ki túsznak, hogy lehet az, hogy az unitáriusok részéről maga a püspök jelöltetett ki?« Ferencz József püspök felszólalásának azonnal meglett az eredménye,³⁸ mert rögvést kitöröltetett a bolsevikok közül és helyette Ürmösi Károlyt³⁹ nevezték ki bolseviknak és így túsznak is.”⁴⁰

Öt nap múlva, január 15-én Apáthy István és Barabás Samu ellen elfogatóparancsot adott ki a román hatóság, amelynek érvényt is szereztek, még azon a napon mindkettejüket letartóztatták. Az esperes épp ebédelt, amikor egy román tiszt, egy csendőrőrmester és egy polgári detektív jelent meg a parókián. Házkutatást tartottak, feltúrták a lakást, de semmi kompromittálót sem találtak, illetve mégis. A lelkész íróasztalán sorakoztak a Biblia különböző részeit tartalmazó füzetek, amelyeket általában vörös színű borítóval fedtek. Fölkeltették ezek az „éber” hatósági személyek figyelmét, propagandakiadványoknak nézték azokat. Barabás Samu egyetértett velük, valóban azok voltak szerinte is, hiszen Istent és Krisztust propagálták. Azt is elmondta a nyomozóknak, hogy a háború alatt a kórházakban a sebesült és beteg katonáknak osztották ki azokat, hogy vigasztalást nyerjenek Isten ígéje által. A tizenkét nyelven megjelentetett füzeteket a kórházba került valamennyi katonának, felekezetre, nemzetiségre, anyanyelvre való

38 Kilyéni Ferencz József (Alparét, 1835. augusztus 10. – Kolozsvár, 1928. február 19.) unitárius püspök, tanár, egyházi író. 1859-től szolgált Kolozsváron, 1876-tól püspök. 1878-tól királyi tanácsos.

39 Ürmösi Károly (Tarcsafalva, 1874. április 20. – Kolozsvár, 1953. február 6.) unitárius lelkész, egyházi író. 1912-től Kolozsváron esperes, 1916-tól első pap.

40 SRK NK Kt. 7994., 4. o.

tekintet nélkül, az általuk beszélt nyelvű változatban adták át, így a románoknak is. Utóbbi tényt gyakorlatilag annak beismeréseként tekintették a „nyomozók”, hogy az övéiket is megpróbálta az esperes a kiadványokkal befolyásolni. Bolsevista kiadványoknak minősítették a füzeteket, elkobozták azokat, Barabás Samut pedig letartóztatták. Miközben a Farkas utca 8. alá, Nemes Jánosné palotájába kísérték, aközben jutott eszébe, hogy az íróasztala mellett, majdnem egy méter magasán valódi propagandafüzetek álltak csomóban, amelyeket a Területvédő Liga⁴¹ küldött Budapestről Kolozsvárra. A csomag tetején volt a kísérőlevél, amelyet az esperes így idézett fel: *„Tudva azt, hogy az Esperes úrnak az erdélyi magyarsággal és székelyekkel szoros kapcsolata van, és hogy már így is nagy szolgáltatokat tett ezeréves drága magyar hazánknak, teljes bizalommal kérjük, hogy általánosan ismert izzó magyarságával álljon a Területvédő Liga zászlaja alá és legszentebb ügyünk diadalra juttatásáért kövessen el mindent! A leküldött propagandafüzeteket a már ismert úton juttassa megbízható magyar kezekbe!”*⁴² Ez az epizód, az idézet tartalma arra utal, hogy Barabás Samu a kolozsvári aktív magyar ellenállás egyik fontos, nyilvántartott alakja volt, nem csak a román megszállók, hanem a kétségbeesetten próbálkozó magyar „területvédők” számára is.

A börtönné átalakult Farkas utcai palotában az esperest egy „közepek” szobába zárták be, ahol a legkülönbözőbb köztörvényes bűncselekmények miatt fogvatartottak közé került. Egy „úriember” volt közöttük, Szentmiklósi József, a *Keleti Újság*⁴³ felelős szerkesztője. A börtönben sem szék, sem pad, nemhogy fekhely, de ülőhely sem volt. A kosz és a bűz elviselhetetlennek tűnt számukra. Éjszaka a szomszéd helyiségben vallatták a foglyokat, ahonnan sírás és ordítózás hallatszott át. Az esperest és Szentmiklósit nem verték meg, szerepe lehetett ebben annak a 20-20 koronának, amit két ízben a szolgálatos öreiknek kifizettek. Barabás Samut hadbírótság elé citálták, ahol azonban az ott

41 1918 novemberének végén alakult szervezet, amelynek hivatása a béketárgyalásokon működő magyar delegáció támogatása lett volna. A Tanácsköztársaság idején betiltották, 1919 augusztusában újjáalakult, ettől az időtől fogva az ország területi megcsonkítása, a békeszerződés aláírása, nemzetgyűlési ratifikációja ellen küzdött. Elnökei voltak: Lóczy Lajos, gr. Teleki Pál, Urmánczy Nándor.

42 SRK NK Kt. 7995. *Az én kálváriám*. 5. o. (A továbbiakban: SRK Kt. 7995.)

43 A Ferenczy Gyula elnöklétével létrehozott Lapkiadó Rt. indította el a lapot 1918 karácsonyán, 1944 őszén szűnt meg. Az első felelős szerkesztője volt Szentmiklósi József.

megjelent Poruc Bálint⁴⁴ prefektus, a világháború alatt a kolozsvári csapatkórház parancsnoka a következőket mondta a Barabás Samunál lefoglalt „bizonyítékokkal” kapcsolatban: „Az Istenért, ne tegyétek magatokat nevetségessé! Ezek nem bolsevista iratok, hanem szent könyvek... Ne bántsátok Barabás Samu református esperest! Bocsássátok szabadon őt! Csak dicséretet és elismerést érdemel a mi részünkről, hogy a mi véreinkről is gondoskodott, akiket saját lelkészeik nem kerestek fel, imakönyvekkel is Barabás esperes látta el őket.”⁴⁵ Másnap az esperest szabadon bocsátották, elnézést kértek tőle. Ez azonban nem jelentette azt, hogy véget értek a megpróbáltatásai, naponta keresték katonák azzal, hogy „Gyere fel a térparancsnoksághoz, mert nem tudod a törvényt és a parancsokat!” A zaklatásoknak, házkutatásoknak se vége, se hossza nem volt. A román járőrök folyamatosan a parókia körül ólálkodtak, figyelték, követték minden mozdulatát.

1919. július 16-án ötszáz, magyar ünneplőbe öltözött nő korzózott, tüntetett Kolozsvár központjában, a menet élén három arisztokrata hölgy haladt, egyiknek piros, a másiknak fehér, a harmadiknak zöld napernyője volt. Vasárnap volt, amint megszólaltak a misére, istentiszteletre hívó harangok, mindegyikük a saját felekezete templomába vonult. Mikor a református csoport a kétágú templomba ért, az előíma végén tartó Barabás Samu nem tudta az imáját befejezni, csak így: „Magyarok Istene, aki velünk voltál ezer éven keresztül, maradj továbbra is mellettünk! Légy megtartónk örökkön örökké! Ámen.”⁴⁶ Nemcsak az esperessel, hanem az istentiszteleten szolgáló kántorral is csoda történt, aki hónapok óta nem merte énekelni a Himnuszt, de akkor megcselekedte. Miután az istentisztelet véget ért, a lelkészt és a kántort is letartóztatták a románok.

Az újabb vádak részben a régiiek voltak, bolsevizmus, Nagy-Románia elleni izgatás, illetve az, hogy a román királyi párt Kolozsváron egyik „magyar” felekezet sem köszöntötte.⁴⁷ A börtönben egy Popovics nevű, korábban kisjenői ügyvéd⁴⁸ zaklatta a leggyakrabban Barabás Samut.

44 Valójában Valentin Porutiu, jogász, román nemzeti politikus, aki 1919–1920-ban a Kolozsvári járás prefektusa volt. A vele a csapatkórházban gyakran találkozó Barabás Samu 1918-ig tudta, hogy román nemzetiségű, román identitású.

45 SRK NK Kt. 7995., 8. o.

46 SRK NK Kt. 7995., 10. o.

47 I. Ferdinánd 1919. május 27–28-án volt Kolozsváron.

48 Valószínűleg Gheorghe Popovici-ról van szó, aki később Csanád megye első román prefektusa lett.

Szóvá tette, hogy ő tartotta vissza a felekezetek képviselőit a román királyi pár üdvözlésétől, bezzeg – jegyezte meg Popovics – Baltazár Dezső debreceni püspök szép beszéddel üdvözölte Nagykárolyban a királyi párt. Az esperes nem hitt neki, aki azonban kis idő múlva átadta Barabás Samunak a – püspök által szerkesztett – *Lelkészegyesület* című lapot,⁴⁹ amely közölte Baltazár Dezső beszédét. Ennek az írásnak nem feladata a beszéd részletes elemzése, csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a püspök beszédét árnyalja az a tény, miszerint a vörös uralomnak a románok vetettek Debrecenben (is) véget. Azt mégis meg kell állapítanunk, hogy a patetikus beszéd információhiányból, rossz helyzetértékelésből fakadt és átlépett olyan határokat, amelyeket talán nem kellett volna. Sokkal fontosabb azonban számunkra, hogy milyen hatást gyakorolt a szónoklat a kolozsvári lelkészre. Amiből álljon itt néhány részlet: „...*Isten rendelései a királyok is. Istennek szolgálunk tehát, mikor üdvözöljük Felségedet, ki a minden hatalmat adó Isten felkentje... Mi sokat köszönhetünk Felségednek és a hadnagysága alá rendelt vitéz seregnek. Köszönhetjük a megtartást, az életet. Életünk és sírunk közé Felséged állott védő angyal kétélű pallosával. Hálaánk illeti Felségedet s királyi jogra népét nemzedékről nemzedékre!... Haladjon Felséged a rend és békesség prófétai útján! Legyen áldott Felséged! Legyen áldott királyi házanépe! Békesség, igazság, rend, szeretet jegyezzék fel nevüket el nem múló fényesség gyanánt a világtörténelemben!*”⁵⁰

Nem kell gazdag fantázia és képzelőerő ahhoz, hogy belássuk, Barabás Samura kétségbeejtő hatással volt ez a beszéd. Bárhogy is elemezzük ezeket a sorokat, a románok börtönében raboskodó erdélyi lelkészben kiváltott felháborodás teljes mértékben érthető, normális reakció. Eszébe jutottak mindazok az erdélyi lelkésztársai, akiket a románok megverték, megaláztak, internáltak, bebörtönöztek, akik közül többen áldozatai lettek a „hadnagysága alá rendelt vitéz seregnek”⁵¹, akik Barabás Samuhoz fordultak segítségért. A „vitéz sereg-

49 Az 1907-ben alapított Országos Református Lelkészegyesület (ORLE) 1908-ban alapított lapja, amelyet 1950-ig adtak ki, majd a rendszerváltáskor újraindult. Az ORLE első elnöke az akkor még esperes Baltazár Dezső volt.

50 SRK NK Kt, 7995., 11–12. o.

51 Csulak Zsigmond eródsi, Balla Károly fogarasi, Papp Lajos magyarláposi, Dávid György alsóbölkényi, Bartha Páter mezőzáhi, Füzessy Géza verespataki, Imreh József abrudbányai, Kersztes Ferenc ótordai, Mircse Ferenc orbaitelki lelkészek neveit említi Barabás Samu, a lelkészfeleségek közül a magyarláposi Papp Lajosnét, a magyarszováti Filep Árpádnét.

nek” aztán már Debrecenben Baltazár Dezső püspök és a házanépe is megtapasztalta a természetét, az erőszakoskodást, a folyamatos zaklatásokat, a zabrálást. A beszéd okozta negatív katarzist csak fokozta az, hogy az a főpap mondta el, akit Barabás Samu a példaképének tekintett és a legnagyobbra tartott, akinek 1912-es kézdivásárhelyi⁵² beszédére így emlékezett vissza: *„Nem tudom, mit mondott, csak arra emlékszem, hogy a szívem hangosan dobogott, ereimben forrt a vér, izmaim feszültek, csak azt tudom, csak arra emlékszem, hogy nem láttam, nem hallottam semmit, csak éreztem és lelkesedtem, és ha kellett volna, mentem volna száz halállal szembe, mentem volna a máglyára vele, az igazi főpappal, az igazi vezérrel... akinek minden egyes szava: prófécia az eszme, az igazság győzelméről.”*⁵³

Később, a börtönből szabadult esperest felkereste egy debreceni úr, hogy átadja Baltazár Dezső üdvözetét. Barabás Samu ezt válaszolta: *„Mondja meg kérem a püspök úrnak, hogy Barabás Samut és az oláh királyt egy szájjal üdvözölni nem lehet.”*⁵⁴ Az esperes csalódottsága óriási volt, néhány évvel később találkozott Baltazár Dezső püspökkel, a nem számonkérő, de hideg és távolságtartó beszélgetés nem oldotta föl benne a feszültséget, a korábbi rajongás a múlté lett.

Térjünk vissza Kolozsvárra, ahol a román hatóságok huszonkét ügyben folytattak eljárást a megalkuvást nem ismerő, a magyarság iránt elkötelezett, azért kiálló, az aktív ellenállást választó és gyakorló lelkész ellen. Tudatosan és bátran választotta ezt az utat, annak ellenére, hogy látta, passzív lelkésztársait a románok nem zaklatták, így a kolozsvári kollégáit sem.⁵⁵ Segítette az üldözött református lelkészeket, de kiállt a letartóztatott és börtönbüntetésre ítélt főtisztelendő Trefán Leonárd⁵⁶ ferences rendfőnök mellett is.

52 Baltazár Dezső az általa létrehozott Kálvineum, a református papi és tanítói árvák intézete ügyében járt Erdélyben.

53 SRK NK Kt. 7994., 153. o.

54 SRK NK Kt. 7995., 15. o.

55 Herepey Gergelyt, Vásárhelyi Boldizsárt, Benedek Árpádot, Nagy Károlyt említi ebben az összefüggésben az esperes.

56 Trefán Dávid P. Leonárd (Kézdiszentkeresz, 1875. december 15. – Kolozsvár, 1945. november 30.), ferencrendi szerzetes, római katolikus egyházi író. 1914–1924 között a rendtartomány főnöke.

Eljárt az egyházak sérelmeivel kapcsolatban a Nagyszebeni Román Kormányzótanácsnál, Iuliu Maniunak⁵⁷ adta át azok memorandumát. Elutazott Budapestre, hogy tájékozódjék az Erdélyből menekült tisztviselői kar helyzetével kapcsolatban, találkozott gr. Bethlen Istvánnal és Friedrich István miniszterelnökkel. A román hatóságoknál betelt a pohár, a már említett Poruc Bálint informálisan, jóindulatúan arról értesítette Barabás Samut, hogy két választása van, Mastacani-ba⁵⁸ internálják, vagy elhagyja Erdélyt, kimegy Magyarországra. Azt, hogy egyáltalán két lehetőség közül választhatott, ugyancsak Poruc Bálintnak köszönhette. Hosszas vívódás után Erdély elhagyása mellett döntött. *„1919. október 9-én búcsúztam el a hívektől, a szorongásig megtelt Magyar utcai templomban. Sírtunk ott mindnyájan. Nem volt senki olyan, aki kézádással nem búcsúzott volna el tőlem, és még a koldus is azt súgta a fülembre: Erdélyért!”* – írta.

1919. november 9-én indult a vonat, amellyel Barabás Samu és családja Budapestre utazott, ahová november 17-én érkeztek meg. Azt, hogy mit éreztek, mit gondoltak, jól illusztrálja az, ahogyan az esperes erről írt: *„A vagonokra az útítársaink kitűzték a magukkal hozott nemzeti trikolort... A nemzeti trikolor láttára sírtunk mindannyian és csókoltuk azt. Mennyi visszafojtott érzés szabadult fel a magyar lelkekből. Nem volt közöttünk senki, aki nem táplálta volna magában azt a reményt, hogy nemsokára visszamegyünk édes otthonunkba. Vissza Erdélybe, a mi szűkebb hazánkba...”*⁵⁹

A MARADÉK MAGYARORSZÁGON

Ahogy azt már korábban említettük, Barabás Samu tábori lelkész-ként (ezredesi rendfokozatban) kezdte meg magyarországi szolgálatát, majd a kormány 80340/1919. számú rendeletével az Országos Menekültügyi Hivatal miniszteri biztosává nevezte ki Vákár P. Artúrral⁶⁰ egyetemben. Legfontosabb feladatuk a megszállt területekről, majd az

57 Iuliu Maniu (Szilágybadacsony, 1873. január 8. – Máramarossziget, 1953. február 5.) erdélyi román jogász, politikus. 1918. december 2-től az ideiglenes közigazgatási feladatokat ellátó Nagyszebeni Román Kormányzótanács vezetője.

58 Hírheht hadifogoly- és internálótábor Moldovában.

59 SRK NK Kt. 7995., 22. o.

60 Vákár Péter Arthur (Gyergyószentmiklós, 1879. május 23. – Gyergyószentmiklós, 1958. február 11.) diplomata, lapkiadó, közíró, kormánytanácsos. Az Országos Menekültügyi Hivatal szervezetében 1920-tól miniszteri biztos, a hivatal helyettes vezetője.

utódállamokból érkezett menekültek segélyezésének megindítása, annak szükségességének megértetése a közvéleménnyel, az erdélyi viszonyok megismertetése az ország lakosságával. Föl kellett ébreszteniük, meg kellett erősíteniük a nemzettudatot, empátiát, szociális érzékenységet, cselekvő szolidaritást kellett kiváltaniuk a négy égtáj felől érkező menekültek irányába. A feladat embert próbáló volt, 1919. december 15. és 1921. május 2. között 161 alkalommal – esetenként több napon át tartó rendezvényeken, egy városban különböző helyeken és közönség előtt – tartott beszédeket, látott el lelkesítő szolgálatot.⁶¹ Tevékenységét, 1919. december 15–21-én kezdte meg, amikor részt vett a dunántúli vármegyék kongresszusán, ahol gr. Bethlen István utasítására a megszállt Erdélyben tapasztalt állapotokat ismertette a vármegyék képviselőivel. Az egész országot bejárva igyekezett a vagonlakók⁶² sorsával foglalkozni, a menekült erdélyi egyetemistákkal együtt gyűjtött a nélkülöző hallgatók számára. Felkereste a román katonai szolgálat elől átszökött fiatalokat, a hadifogságból hazatérteket, a haderő periferiájára kerülteket, az erdélyi magyar és székely cselédeket, általában az erdélyi menekülteket. Hallgatta őt Horthy Miklós, utazott együtt gr. Bethlen Istvánnal. Beszélt a menekültkérdésről, nemzetről, az elcsatolt területek elvesztésének következményeiről. Láta, megtapasztalta azt a nyomorúságot és az azt körülvevő közönyt, gyakran elutasítást, ami a menekültek sorsát jellemezte. Láta és nem értette, nem akarta elfogadni, tapasztalatai alapján súlyos megállapításokat tett a magyar társadalomra vonatkozóan.

Debrecenben 1920. június 29-én az egyik volt világháborús barakk-kórház látogatta meg, ahol erdélyi katonaköteles, a román sorozás elől a határon átmenekülő, a nemzeti hadsereghez csatlakozni szándékozó fiatalokat keresett fel. Éhező, szinte ruhátlan férfiakat talált a férgektől hemzsegő barakkokban. A tapasztalatai alapján, gr. Bethlen Istvánnak megírt jelentésében⁶³ javasolta, hogy igyekezzenek a hatóságok az erdélyi fiatalokkal másként bánni, hiszen ezeket a fiatalokat a hazaszeretet hozta ki Romániából. Ezen a konkrét eseten túl sérelemként említette meg, hogy a székely katonákat a nemzeti hadseregből leszerelik. A tisztikarból a székely tiszteket eltávolítják,

61 SRK NK Kt. 7997., 79–85. o.

62 Azok a megszállt területről menekültek, akik más szálláslehetőség, az égető lakáshiány miatt vagonokban laktak.

63 SRK NK Kt. 7995., 69. o.

helyeiket volt osztrák (a közös cs. és kir. haderőben szolgálókra gondolhatott) tisztek foglalják el. Úgy látta, „*Már nem csak a megszállt területen, hanem Csonka-Magyarország területén is idegenek leszünk mi, erdélyi székelyek és magyarok.*” Kíméletlenül őszintén, de nem föltétlenül helyesen vont le további konzekvenciákat, idézem: „*Kezdjük megállapítani, hogy Csonka-Magyarország lakói nem is magyarok, hanem csak magyarul beszélő emberek.*” Ha elemezni próbáljuk ezeket a megállapításokat, akkor be kell látnunk, hogy azok személyes tapasztalatokra épült következtetések, amelyek azonban túlzottan általánosítók. Tekintettel kell lennünk azonban arra a lelkiállapokra, amelyben ezeket a gondolatokat Barabás Samu leírta. Egy hónappal volt a békeszerződés aláírása után, amely ellen minden fórumon minden erejével tiltakozott és az mégis bekövetkezett. Ezen túl nem biztos, hogy felmérte a háborúban vesztes, új határok közé szorított, jórészt kifosztott állam társadalmi, szociális, gazdasági ellehetetlenülésének mélységeit, lehetőségeinek korlátait. A katonatisztek példájánál maradva tegyük fel a kérdést, vajon átgondolta-e azt, hogy a békeszerződés milyen mértékben szabta szűkre a tisztikar, a legénységi állomány, általában a haderő létszámkereteit? A szolidaritás, a szociális érzékenység hiányát viszont kétségkívül joggal ostromozhatta. Azt azonban látnunk kell, hogy később, ahogy ő, úgy a kezdetben gyakran nyomorban tengődő menekültek többsége is megtalálta az utat a társadalmi integráció felé.

Visszatérve a békeszerződés aláírásának elutasítására, tekintsünk szét újra Debrecenben! Alig két hónappal a volt barakk-kórházban tett látogatása előtt Barabás Samu szintén Debrecenben járt. Az *Egyetértés* című lap vasárnapi számában számolt be a látogatásáról, a debreceni ifjúság békeszerződés elleni tüntetéséről. A lapban megszólaltatták Barabás Samut, aki kijelentette magáról (kétségkívül joggal), hogy „*Én vagyok Erdély lelkiismerete s megátkozom azt, aki elfeledi Erdélyt, és Isten minden áldását kérem arra, aki megszabadítja szenvedő erdélyi testvéreinket!*”⁶⁴ Pénteken este a békeszerződés ellen tüntető diákokat ő fogadta a Debreceni Református Kollégium kapujában, ahol beszédet intézett hozzájuk, arra kérve őket, hogy küzdjenek a nemzetgyilkos béke ellen, hiszen az, ahogy fogalmazott, „*...skorpiókból és viperákból van összefonva, ezt el nem fogadhatja egyetlen magyar sem.*”⁶⁵

64 *Egyetértés*, II. évf. 106. sz. 1920. május 9.

65 Uo.

1920. november 16.

KÉPES KRÓNIKA

1233

Mise a lourdesi csodaterő Szűz-Mária barlangjában. A kép felső részében közepén van az a hely (a szobor helyén), ahol a Boldogságos Szűz megjelent Soubirous Bernadettnek 1838 febr. 11-ikén. A barlang falait a meggyógyult bédák telccaggatták mankóikkal.

A magyar főváros nagyerőnyű tüntetése a trianoni igazságtalan béke ratifikálása ellen. Képeink: 1. A Vigadó-tér környéke, mielőtt odabent a tiltakozó gyűlés folyt. — 2. Az „Ébredő Magyarok Egyesülete” megnyitja a tüntető menetet. — 3. Részlet a menetről. — 4. A „Területvédő Liga” csoportja az ország gazdasági erőforrásait föltüntető táblákkal.

Tüntetés Budapesten a békeszerződés ratifikálása ellen
(Forráshely: Képes Krónika)

A békeszerződést aláírták, Barabás Samu azonban nem adta fel az ellene folytatott harcát, ahogy a hozzá hasonlóan gondolkodók sem. Megindult a küzdelem a szerződés ratifikációjának megakadályozásáért, amely annak nemzetgyűlési tárgyalása előtti napokban csúcspontot ért, amely annak nemzetgyűlési tárgyalása előtti napokban csúcspontot ért. A lapok részletesen beszámoltak az eseményről, az illusztrált újságok kitűnő fotókat közöltek. 1919. november 5-én a fővárosi Vigadóban tartotta a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ)⁶⁶ a béke ratifikációja elleni tiltakozó nagygyűlést, ahol a szervezet határozati javaslatát Barabás Samu terjesztette elő. A TESZ azzal a kéréssel fordult a nemzetgyűléshez, hogy a béke ratifikációját tagadja meg azon a címen, hogy a nemzetgyűlés jelenlegi állapotában – miszerint a megszállt területek lakossága nem képviseltetheti magát a testületben – nem illetékes arra, hogy „idegen igában nyomorgó” honfitársaikról, nélkülük és akarattuk ellenére döntsenek. A határozatot elfogadták és a Parlamentnél átadták azt a nemzetgyűlés elnökének.⁶⁷ Két nap múlva megismételték a rendezvényt,⁶⁸ amelyen már Barabás Samu nem vett részt, nem találjuk a nevét a sajtó híradásaiban. Ott volt viszont a nemzetgyűlésben a békeszerződés ratifikációjának napján, így írt arról: „1920 november 13-án fenn voltam a nemzetgyűlésen a karzaton, ekkor ratifikálták a trianoni békediktátumot.⁶⁹ Ekkor fektették mélységes sírjába Magyarországot. Leírhatatlan érzések és gondolatok hatása alá kerültem.”⁷⁰

Nehéz napok voltak ezek Barabás Samu számára, más okból is. November 10-én három különítményes⁷¹ hátulról lelőtte Soltra József rendőrtisztet és megsebesítette Miklós József rendőrelenőrt. A kormányzat számára ezzel a cselekményükkel telt be a pohár, határozott akciókat indítottak a felszámolásuk érdekében. Ez történt november

66 1919-ben alakult, 1942-ig működő, a magyar szellemű társadalmi szervezeteket összefogó szövetség. A nemzetépítő szervezetek összefogása, a haza egyetemes érdekeinek szolgálata volt a célja.

67 *Az Újság*, XVIII. évf. 261. sz. november 5.

68 *Az Est*, XI. évf. 264. sz. 1920. november 9.

69 Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk.

70 SRK NK Kt. 7997., 83. o.

71 1919 augusztusától a vörös uralom felszámolására, a rend helyreállítására, a vörösök által elkövetett erőszakos, törvénytelen cselekmények megtorlására létrejött tisztí alakulatok, amelyek olykor köztörvényes bűncselekményeket is elkövettek. 1920-ban a tevékenységük a fővárosra korlátozódott, egyre komolyabb terhet jelentettek a hatalom gyakorlóira számára, mignem az év végén határozott lépéseket tettek a felszámolásukra.

1920. november 30.

KÉPES KRÓNIKA

1283

I
Az Ehmann-telepen
tévedésből és ártu-
lanul megölt mun-
kás-osztagbéli ka-
tonák temetése. —
Képeink: I. A Ró-
kus-kórház halot-
tusházának udva-
rán fölállított dísz-
ravatal, rajta a
négy áldozat ko-
porsója; mellette

rohamsíkos ka-
tonák állnak dísz-
őrséget. — II. Rész-
let a gyászmenet-
ből: I. Ágya ezre-
des, József főherceg
képviselője, 2. Dáni
Balázs tábornok, 3.
Sávoly ezredes. —
III. A Rókus-kópol-
na előtt beszentelik
a halottakat.

Az Ehmann-telepi áldozatok temetése
(Forráshely: Képes Krónika)

11-én hajnalban a cinkotai Ehmann-telepen, ahol a Babarczy-különítmény tagjait sejtették: a 44. kaposvári és a 68. szolnoki gyalogezredek részeit rendelték ki a különítményesek elfogására. A katonák a barakkokat körülvették, majd megrohamozták, az ott-tartózkodókat letartóztatták.⁷² Csak az egyik építmény esetében ütköztek – talán – némi ellenállásba. Ott fegyverhasználatra került sor, melynek következtében a barakkban alvók, felriadók közül négyen életüket veszítették. Sikeresnek volt tehát mondható a támadás, veszteség nélkül számolták fel a Babarczy-különítmény ott tartózkodó részeit. Mi köze ennek a történetnek Barabás Samuhoz? Az, hogy a megrohamozott társaság nem a Babarczy-különítmény volt, hanem Budapest M. Kir. Városparancsnokság munkásosztága,⁷³ amely a volt Székely Hadosztály töredékéből, menekültekből és olyan katonakorú fiatalokból állt, akik az idegen hadseregekben való szolgálat elől szöktek át a határon. Barabás Samu ismerte őket, hiszen gondoskodni próbált róluk, ahogy általában a menekültekről, többször felkereste őket. A támadásban becsületes, ártatlan fiatal férfiak haltak meg, név szerint: Wolf Árpád menekült munkás, Kunyik János lakatos, Árvay Rezső pincér és Surányi István földműves. November 12-én értesítették Barabás Samut a fatális tragédiáról, másnap már gr. Teleky Pál miniszterelnököt tájékoztatta az eseményekről és tett neki javaslatokat. Kérte, hogy a meggyilkolt négy katonát tekintsék nemzeti hősnek és a kormány gondoskodjon a temetésükről, azon a kormány képviseltesse magát. Kutassák fel az áldozatok családjait, és ha bármelyikük családfenntartó volt, akkor gondoskodjanak a segélyezésükről.⁷⁴ November 18-án temették el az áldozatokat, vélhetően valamennyien római katolikusok lehettek, hiszen nem Barabás Samu temette őket, erre utalnak a temetésen készült fotók is. Beszélt, elbúcsúzott tőlük azonban a kolozsvári esperes is. Dísztemetést kaptak az áldozatok, amelyen részt vett Sréter István honvédelmi miniszter, több tábornok és Budapest rendőrkapitánya szintúgy.

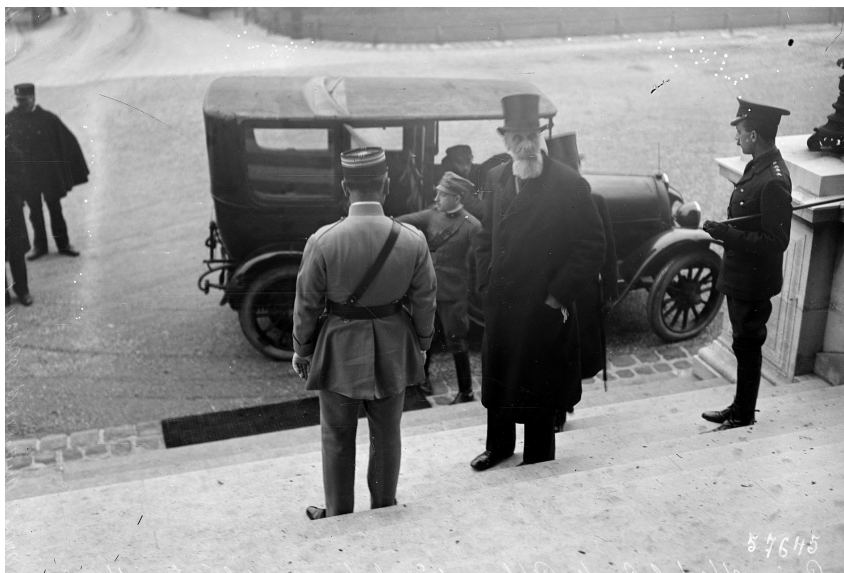
Hat mozgalmas év néhány momentuma kapott helyet ebben az írásban a kolozsvári református lelkész életéből, aki nem így képzelte el az Ausztriától független Magyarország megteremtését, akinek át

72 *Nemzeti Újság*, II. évf. 267. sz., 1920. november 12.

73 Uo. 268. sz., 1920. november 13.

74 SRK NK Kt. 7995., 85. o.

kellett élnie az ország megcsonkítását, a szülőföldje és az otthona elvesztését. Ennek a mégoly rövid életszakasznak az egyes elemei önmagukban is olyan mély tartalmakat hordoznak, amelyek egyenként megérnének egy-egy tanulmányt.

*Apponyi Albert 1920. január 15-én megérkezik a francia belügyminisztériumba, hogy átvegye a békeszerződés tervezetét a külügyminisztérium híres óratermében
(Forrás: Wikipédia)*